

Combination of ethnography and grounded theory: a method for research in urban studies

Maryam Farash Khiabani¹ - Department of Urban Planning, Faculty of Architecture & Urban planning, University of Art, tehran, Iran.

Parvin Partovi - Department of Urban Planning, Faculty of Architecture & Urban planning, University of Art, Tehran, Iran.

Received: 6 March 2020 6 October 2020

Highlights

- Ethnography and Grounded theory methods each have weaknesses for urban studies.
- Hybridizing Ethnography and Grounded theory methods can cover inefficiencies of both methods.
- Grounded theory ethnography can take advantages of two methods to increase the quality of urban studies researches.

Extended abstract

Introduction:

In research conducted on the city and issues related to space and place in urban planning, it can be helpful to use both ethnography and grounded theory methods depending on the researcher's purpose. However, the weaknesses of each of these methods lead to a number of gaps. The method of ethnography is highly useful for in-depth research and understanding of culture, but it suffers from the lack of a coherent analysis stage, and does not necessarily lead the researcher to the appropriate theory. Meanwhile, its open-ended nature fails to meet urban researchers' expected outputs. On the other hand, one of the most important factors that justify the method of grounded theory is the lack of theories appropriate to the context under study. This method offers a coherent, systematic analysis, and the clear output is to arrive at the theory. The sociological origins of its proponents suggest that in the frequent applications of this method in academic research, individuals and the relevant social and psychological issues have often mattered rather than spaces. Moreover, the extensive use of the current systematic version has increased the possibility of converting the method to a mechanical one and reduced its depth. Therefore, the purpose of this study is to adopt a method involving a combination of the above two (ethnography and grounded theory) so that they can fill each other's gaps and provide a suitable, efficient framework for conducting studies in the field of urban studies.

Theoretical Framework

Among all methods of qualitative studies, ethnography is one that reveals many details (Stevenson, 2003). The term ethnography is rooted in cultural anthropology. Ethno- means people or ethnicity, and -graphy means to describe something. The American anthropologist Clifford Geertz believes that a very important part of ethnography is a complete, accurate description (Neuman, 2015, Volume II: 278-279). Ethnography facilitates broader research on individuals in different communities, both at the city or a smaller scale. As a qualitative research method, it considers the story told by the participants (Pardo & Prato, 2018: 389). Ethnographic research ends in a summary of how a group functions in everyday life, and the reader thus gains an understanding of a group with which he/she is unfamiliar (Creswell & Poth, 2018: 271). Grounded theory, on the other hand, was developed in 1967 by two sociologists, Barney Glaser and Anselm Strauss. As a low-level or middle-range theory, it emerges from a particular position, and is a competitor for grand theories (Glaser & Strauss, 1967: 34-35). Moreover, it is a tool that can prepare the researcher in the field of urban studies to develop relevant theories (Allen & Davey, 2017: 1).

1 Responsible author: maryam.khiabany@gmail.com

Methodology

Scholars such as Kathy Charmaz welcome entry into a methodological conflict and call other researchers to the field (Charmaz, 2006). The purpose of this research is to design a hybrid of the two methods of ethnography and grounded theory to help to fill their gaps as a suitable, efficient tool for conducting research in the field of urban studies. This has been carried out through a systematic review of each of the two approaches and study of the methods of their combination. Finally, the grounded theory ethnography has been tested on a sample café in the center of Tehran.

Results and Discussion

In this research, various combinations of ethnography and grounded theory have been studied and classified into three categories. The first involves studies that consider one of these two methods as a subset of the other or as superior to and more complete than the other. The second group emphasizes the importance of ethnography and achievement of the constructivist grounded theory, where Kathy Charmaz is the leading figure. The third category emphasizes the simultaneous use and combination of the two methods, where ethnography is used for data collection, and grounded theory is used for analysis. In this study, a combination of the second and third approaches has been adopted. Grounded theory ethnography can be defined as a method that utilizes both approaches, and proceeds with the stages of cognition and analysis simultaneously according to both methods. The final product is a theory derived from the constructivist approach and supported by ethnographic cotextuality. The method consists of four steps: 1. initiation of the fieldwork, 2. data collection (involving observation, interview, photography, sketching, and maps), 3. analysis (involving coding and memo writing), and 4. achievement of the theory and documentation.

Conclusion

This study has demonstrated that grounded theory ethnography is a method that can cover the drawbacks of both methods of ethnography and grounded theory, and can be used in conditions where both methods are required. This is the case where the issue of understanding the culture of the examined context is one of the researcher's main concerns. Moreover, there has been no specific theory to introduce the phenomenon under study, turning it into an important aim of the research to achieve such a theory. The above hybrid approach is highly applicable particularly in the field of urban studies because of the efficiency of investigation of the city and urban space in ethnography due to the emphasis on entry into the field of research and the relevant strategies and on the observation involved in the method. However, the method suffers drawbacks including the lack of a clear analytical stage and open-endedness, which can be covered by grounded theory. Using grounded theory ethnography and going through its four stages, the researcher can conduct in-depth studies according to the cultural context of the field.

Key words: Grounded theory, Ethnography, Grounded theory ethnography, Urban studies.

Acknowledgment

This research has been extracted from the Ph.D. thesis of Maryam Farash Khiabani, entitled Unraveling the essence of other spaces of the city of Tehran (central district) with emphasis on cultural context, defended in the Department of Urban Planning at the University of Art under the supervision of Dr. Parvin Partovi.

Citation: Farash Khiabani, M., Partovi, P. (2021) Combination of ethnography and grounded theory: a method for research in urban studies, *Motaleate Shahri*, 10(39), 15–28. doi: 10.34785/J011.2021.414/Jms.2021.124.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

پیوند مردم‌نگاری و نظریه مبنایی؛ روشی برای پژوهش در مطالعات شهری^۱

مریم فراش‌خیابانی^۲ - دانش‌آموخته دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.
پروین پرتوی - استاد، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۶ اسفند ۱۳۹۸ تاریخ پذیرش: ۱۵ مهر ۱۳۹۹

چکیده

در چند دهه‌ی اخیر استفاده از روش‌های ذیل سنت کیفی پژوهش غیر از علوم اجتماعی در دیگر رشته‌ها نیز رواج پیدا کرده و حوزه شهر و مطالعات مربوطه به عنوان دانشی میان رشته‌ای تأثیر بسیاری از این روش‌ها گرفته است. از جمله پرکاربردترین روش‌ها در این رشته، مردم‌نگاری و نظریه مبنایی هستند. از سویی هر کدام پاسخگوی بخشی از نیازها بوده و ضعف‌هایی برای کاربرد در مطالعات شهری دارند؛ برای مثال تأکید نظریه مبنایی بیشتر بر افراد و مصاحبه با آنها بوده و توجه چندانی به بحث فضا و محیط و مشاهده‌ی آنها ندارد، حال آن که مردم‌نگاری نیز مراحل تحلیلی مشخصی ندارد و اغلب بسیار زمان‌بر است. هدف این پژوهش دستیابی به روشی است که بتوان با کاربست آن نقاط ضعف هر یک از دو روش بیان شده را پوشش داد و از مزیت پیوند این دو در مطالعات شهری و بحث‌های مرتبط به آن مانند مفهوم فضای شهری استفاده کرد. روشی که در نتیجه‌ی مرور اسناد در این حوزه به دست آمد، مردم‌نگاری نظریه مبنایی نامیده می‌شود. این روش ترکیبی دارای انواعی است که در این پژوهش در سه دسته ارائه شده است. برای کاربست آن در عرصه تحقیق نیز مراحل پیشنهاد شده که در آن از ترکیب مردم‌نگاری با رویکرد متأخر آن و نظریه مبنایی بر ساختگرا ارائه شده از سوی کیتی چارمز استفاده شده است. در نهایت به عنوان نمونه مطالعه بر روی یک فضای نیمه عمومی (کافه‌ای در مرکز شهر تهران) به کمک روش مردم‌نگاری نظریه مبنایی انجام شد. در نتیجه‌ی این مطالعه روشن شده است که با استفاده از این روش، بخش‌های مفعول مانده در هر روش به تنهایی، تا اندازه‌ی زیادی پوشش داده شده و پژوهشی جامع‌تر در راستای رسیدن به اهداف آن انجام شده است.

واژگان کلیدی: نظریه مبنایی، مردم‌نگاری، مردم‌نگاری نظریه مبنایی، مطالعات شهری.

نکات برجسته

- روش‌های مردم‌نگاری و نظریه مبنایی، هر یک برای کاربرد در مطالعات شهری نقاط ضعفی دارند.
- پیوند مردم‌نگاری و نظریه مبنایی می‌تواند ناکارآمدی‌های هر دو را برطرف کند.
- مردم‌نگاری نظریه مبنایی می‌تواند از مزایای هر دو روش برای ارتقای کیفیت پژوهش‌های مطالعات شهری بهره‌بردار.

۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری رشته شهرسازی با عنوان «واکاوی ماهیت دگرفضاهای شهر تهران (محدوده مرکزی) با تأکید بر زمینه فرهنگی» بوده که به وسیله نویسنده اول و با راهنمایی نویسنده دوم در دانشگاه هنر (تهران) دفاع شده است.

۲ نویسنده مسئول مقاله: maryam.khiabany@gmail.com

۱. مقدمه

یا قوم و گرافی^۲ به معنای توصیف یک چیز است. کلیفورد گیرتز^۳ (انسان شناس آمریکایی) معتقد است که بخش بسیار مهم مردم‌نگاری، توصیف کامل و دقیق است (Neuman, 2015.v.2: 278-279). این توصیف در دل خود تبیین هم دارد و نه تنها درباره چستی بلکه درباره چرایی، چگونگی و چالش‌های موجود در یک پدیده یا قلمرو موضوعی است (Fazeli, 2013.b: 346). در پیشینه‌شناسی این روش باید گفت در فاصله بین جنگ جهانی اول و دوم، جامعه‌شناسان وابسته به مکتب شیکاگو از جمله رابرت پارک، رادریک مکینزی، لوئیس ویرث و ارنست برگس، مطالعه زندگی در شهر را به گونه روش‌مندی آغاز کردند. نتیجه این کار بسط و توسعه مطالعات تفصیلی ژرف در خصوص طیف وسیعی از خرده فرهنگ‌های شهری بود که ابتدا از شهر شیکاگو شروع شد (Stevenson, 2003). مردم‌نگاری از تکنیک‌های تحقیقی و روش‌های مختلفی استفاده می‌کند تا بتواند پیچیدگی پدیده‌ی مورد مطالعه را درک و فهم نماید و مورد توصیف قرار دهد (Ghafarinasab & Iman, 2016: 78). از مهم‌ترین مزایای این روش با توجه به تأکید آن بر مقوله‌ی فرهنگ، شناسایی و فهم خرده فرهنگ‌هایی است که ممکن است در بستر مورد مطالعه شکل گرفته باشند (Fakohi, 2008: 287-286). در این روش محقق از طریق مطالعه میدانی و با استفاده از مشاهده مستقیم، مشاهده مشارکتی^۴، مصاحبه و گردآوری اسناد و مدارک، شناخت و فهمی درونی از فرهنگ‌های گوناگون به دست می‌آورد (Fazeli, 2013.b: 344). یکی از شاخص‌ترین موارد بیان شده، تکیه بر مشاهده‌ی مشارکتی در این روش است. پژوهشگر علاوه بر مشاهدات خود از بستر پژوهش و بررسی رفتار و اتفاقاتی که در آن مکان می‌افتد با توجه به فرهنگ ویژه‌ی آن زمینه، می‌تواند اطلاعات خود را با فهم مشاهدات دیگران براساس گفت‌وگو و روایتی که کاربران فضا از آن دارند، کامل کند (Groat & Wang, 2005: 183-184)؛ هرچند رسیدن به چنین سازوکاری و بهره‌از ابزارهای جدید برای انجام پژوهش مردم‌نگارانه، در سال‌های اخیر کامل شده است. در گذشته انواع دیگری از مردم‌نگاری‌ها انجام شده و پیشینه‌ی آن به آثار ماندگار حوزه ادبیات و تاریخ برمی‌گردد. برای مثال در بررسی تاریخچه این روش، آغازگران آن را از زمان هردوت می‌دانند. سال‌ها مردم‌نگاری، شیوه‌های روایی خاصی برای بستر خود در پیش گرفته تا دوران مدرن که به عنوان یک روش سیستماتیک شناخته شد. روند تغییرات در کاربست این روش با تحولات دوران مدرن و سپس پسامدرن دچار تغییراتی شد. جدول شماره ۱ مرور تاریخی این روش و شکلی از دسته‌بندی برای دوره‌های مردم‌نگاری را نشان می‌دهد.

در ادامه تحولات مردم‌نگاری از دوران پسامدرن (یعنی زمانی که به عنوان یک روش معتبر برای پژوهش گسترش یافت) شرح داده می‌شود.

جدول شماره ۱: دوره‌های مردم‌نگاری - به تلخیص از (Fazeli, 2013.a)

دوره مردم‌نگاری	توضیحات
پیشامدرن	روایتگران باستان از زمان هردوت
مدرن	اواخر سده ۱۹ در دو سنت بریتانیایی (انسان‌شناسی اجتماعی) و آمریکایی (مکتب شیکاگو)
پسامدرن	پس از تحولات نیمه دوم سده ۲۰ آغاز شد و از دهه ۸۰ رواج یافت

هنگام پژوهش در مورد شهر و موضوعات وابسته به مسئله فضا و مکان در شهرسازی، استفاده از هر دو روش مردم‌نگاری و نظریه‌مبنایی بسته به هدف پژوهشگر می‌تواند مفید باشد. اما نقاط ضعف هر یک از این روش‌ها سبب ایجاد خلأهایی می‌شود. روش مردم‌نگاری برای انجام پژوهش عمیق و فهم فرهنگ بسیار کاربردی است اما هم مرحله‌ی تحلیل منسجمی ندارد و هم لزوماً محقق را به نظریه‌ای مناسب نمی‌رساند و پایان متنی و باز آن چندان خروجی‌های مورد انتظار محققان شهری را برآورده نمی‌کند. از سوی دیگر یکی از مهم‌ترین شرایط استفاده از روش نظریه‌مبنایی، در فقدان وجود نظریه‌ای متناسب با بستر مورد مطالعه است. این روش، تحلیلی منسجم و نظام‌مند دارد و خروجی آن مشخصاً رسیدن به نظریه است. اما خاستگاه جامعه‌شناسانه‌ی مطرح‌کنندگان آن حاکی از این است که در کاربردهای مکرر این روش در پژوهش‌های دانشگاهی، اغلب مسئله "افراد" و موضوعات اجتماعی و روان‌شناسانه‌ی مربوط به آنها مهم بوده است و نه "فضاها". همچنین استفاده‌ی بسیار از نسخه‌ی رایج سیستماتیک آن، امکان تبدیل این روش به روشی مکانیکی را فزونی بخشیده و از عمق آن کاسته است. بنابراین هدف این پژوهش، طرح استفاده از روشی است که بتواند با ترکیب این دو (مردم‌نگاری و نظریه‌مبنایی) خلاءهای هر یک را تا حد امکان پوشش دهد و برای انجام مطالعات در حوزه‌ی مطالعات شهری مناسب و کارآمد باشد. این دو روش شباهت‌های ریشه‌ای با هم دارند. هم نظریه‌مبنایی و هم مردم‌نگاری ریشه مشترک در مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو دارند. کارهای اولیه گلسرو استراوس (۱۹۶۸ و ۱۹۶۵) ابداع‌کنندگان روش نظریه‌مبنایی بر مبنای تحقیق میدانی گسترده بود. از آن موقع روش‌های نظریه‌مبنایی و مردم‌نگاری به شکل متفاوتی گسترش یافتند و این رویکردها می‌توانند یکدیگر را کامل کنند. استفاده از نظریه‌مبنایی می‌تواند کار میدانی را ساده و مؤثر کند و پژوهش مردم‌نگاری را به سوی تفسیر نظری سوق دهد. توجه به روش‌های مردم‌نگارانه نیز می‌تواند مطالعات نظریه‌مبنایی را از حل شدن در پژوهش کیفی سریع و باعجله و مخدوش منع کند (Charmaz & Mitchell, 2001: 160). با بیان این مقدمه در شروع فرایند روش‌شناسی این پژوهش، ابتدا هر یک از دو روش بیان شده (مردم‌نگاری و نظریه‌مبنایی) به طور جداگانه شرح داده می‌شوند، سپس ادغام دو روش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲. مردم‌نگاری

در بین روش‌های مطالعاتی کیفی، روش مردم‌نگاری یکی از روش‌هایی است که جزئیات بسیاری را آشکار می‌کند (Stevenson, 2003). واژه‌ی مردم‌نگاری ریشه در انسان‌شناسی فرهنگی دارد. اتنو^۱ به معنای مردم

2 Graphy

3 Clifford Geertz

4 Participant observation

1 Ethno

وسیعی استفاده کرده‌اند. انسان‌شناسان به طور سنتی بر اجتماعات بومی در جوامع غیر غربی متمرکز شدند. جامعه‌شناسان نیز مطالعاتی را در مورد مردم در مناطق روستایی و شهرهای کوچک انجام داده‌اند. اما مردم‌نگاری شهری به عنوان یک روش تحقیق در مطالعات شهری با بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیکاگو هویت یافت (Ocejo, 2013). در واقع سنت مردم‌نگاری مکتب شیکاگو و مؤسسه مطالعات 4-5. اجتماع در بریتانیا در حوزه مطالعات شهری در دهه ۱۹۸۰ با شکل‌گیری و گسترش مطالعات فرهنگی و مکتب بیرمنگام، صورت تازه‌ای یافت. از این زمان به بعد نه تنها انسان‌شناسان و جامعه‌شناسان بلکه طیف وسیعی از محققان رشته‌های مختلف از روش مردم‌نگاری برای مطالعه شهرها، خرده‌فرهنگ‌های شهری و مسائل شهرنشینی استفاده کردند (Fazeli, 2013.b: 352). در سال‌های اخیر استفاده از این روش در مطالعات شهری بسیار پرکاربرد شده، به طوری که نشریه‌ای با عنوان "مردم‌نگاری شهری" از سال ۲۰۱۱ با نظارت انجمن انسان‌شناسی اجتماعی بریتانیا و انجمن جامعه‌شناسی آمریکا منتشر می‌شود و تمام مقالاتش به موضوع کاربرد مردم‌نگاری در شهر و مطالعات شهری می‌پردازد^۵. کاربرد مردم‌نگاری در مطالعات شهری موضوعات گوناگونی را شامل می‌شود. از نمونه‌های ابتدایی آن می‌توان کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا اثر جین جیکوبز را نام برد تا بحث‌هایی مانند زندگی روزمره که به وسیله لوفور مطرح شد. همچنین مباحثی مانند عدالت، جنسیت و شهر، ساختار قدرت و مقاومت‌های شهری، شهر جهانی و نیروهای اقتصاد شهری، شهر استعماری، شهر پسامدرن، شهر قدسی و ... در دیگر حوزه‌هایی هستند که از مردم‌نگاری بهره برده‌اند (Fazeli, 2013.a: 313-340). طبق این آرا، مردم‌نگاری شهری، بینشی است که به ما کمک می‌کند تجربه‌های زندگی روزمره آدم‌ها در مکانی به نام شهر را ببینیم و بفهمیم و توانایی دیدن و فهم جزئیات را پیدا کنیم. نخستین و شاید مهم‌ترین قلمرو مردم‌نگاری شهری، مطالعه معنای فرهنگی فضای شهری است. دومین کار مردم‌نگار شهری این است که معناهای فرهنگی را از منظر کنشگران شهری می‌فهمد (Fazeli, 2013.b: 353-356).

۲.۳ چگونگی انجام تحقیقات مردم‌نگاری

در حین انجام فرآیند مردم‌نگاری لازم است به چند نکته همواره دقت شود. بحث زمان و مدیریت آن از مهم‌ترین موارد است؛ چرا که خطر بی‌نتیجه ماندن پژوهش از مسایل رایج در یک تحقیق مردم‌نگارانه است. همچنین اگر پژوهش با نظارت یک سازمان یا نهاد است و یا به هر دلیلی در انجام آن از کارکنانی استفاده می‌شود، آموزش این افراد ضروری است و در نهایت بحث سه سویه‌سازی^۶ طرح می‌شود که به معنای راهبردی برای افزایش پایایی و روایی تحقیق است (Hammersley & Atkinson, 2007) و می‌تواند شامل ترکیبی از روش‌ها یا ترکیبی از پژوهشگران باشد. از سوی دیگر از مهم‌ترین نکات در کاربست روش مردم‌نگاری، چگونگی انجام آن از ابتدا تا پایان است. در ادامه فرآیند انجام این روش بیان می‌شود.

5 برای اطلاعات بیشتر به وبسایت رسمی این نشریه به آدرس زیر مراجعه شود:

<https://www.anthrojournal-urbanities.com>

6 Triangulation

۲.۱. مردم‌نگاری متأخر (تحولات مردم‌نگاری و پسامدرنیسم)
مردم‌نگاران متأخر بر نگاه متفاوتی به این روش تأکید دارند. آنها معتقدند مردم‌نگاری‌های گذشته در لفافی از بساخته‌های معماری تنها چشم‌انداز غربی شده‌ای از "دیگری" ارائه داده‌اند. چرخش در تعریف "دیگری" یکی از دستاوردهای پسامدرنیسم است. مردم‌نگاری پسامدرن پاسخی به ماهیت جهانی شده، چندفرهنگی و پیچیده‌ی جهان معاصر است (Fazeli, 2013.a: 420-421). بنابراین با توجه به تحولاتی که در نیمه دوم سده بیستم رخ داده، دورانی از تنوع و تکثر روش‌شناختی در بستر پسامدرن شکل گرفته و متعاقباً مردم‌نگاری نیز دستخوش تغییر شده است. ویژگی‌های این تغییر شامل موارد زیر است (Ibid: 122-123):

- ۱- مطالعات مردم‌نگاری دیگر در انحصار فضای علمی کشورهای توسعه یافته اروپایی و امریکایی نیست و جوامع غیر غربی مانند چین، هند، ژاپن و... مردم‌نگاری خود را شکل داده‌اند بنابراین شاهد تمرکززدایی و بین‌المللی شدن مردم‌نگاری هستیم،
  - ۲- مردم‌نگاری از حالت انحصاری در رشته‌های انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی خارج شده و به تمام رشته‌هایی که با انسان و جامعه در ارتباط هستند، راه یافت،
  - ۳- ظهور مطالعات "خود" به جای "دیگری" در مردم‌نگاری،
  - ۴- پیدایش گستره وسیعی از روش‌های اجرایی در انجام مطالعات مردم‌نگاری و
  - ۵- پیش‌فرض‌های تحصیل‌گرا مبنی بر عینیت، تعمیم‌پذیری، بی‌طرفی ارزشی، واقع‌گرایی و تبعیت از علوم طبیعی جای خود را به مجموعه‌ای از پیش‌فرض‌های معرفت‌شناختی پسامدرن می‌دهند.
- در ادامه گروه‌های متنوعی از مردم‌نگاران با رویکردهای متفاوت شکل گرفتند و در این بین مفهوم «مردم‌نگاری پسامدرن» نیز مطرح شد. مردم‌نگاری پسامدرن وابسته به گروهی است به نام حلقه‌ی رایس که شامل عده‌ای از انسان‌شناسان دانشگاه رایس در تگزاس است. اعضای برجسته‌ی آن عبارتند از: استفان تایلر^۱، جرج مارکوز^۲، مایکل فیشر^۳ و دیگر انسان‌شناسان امریکایی (Pool, 1991). فارغ از این که مردم‌نگاری با چه نگاهی و در چه مکتبی انجام شود، کاربرد این روش در مطالعات گوناگون رو به گسترش است. یکی از مهم‌ترین این حوزه‌ها، مطالعات شهری است؛ به طوری که مردم‌نگاری شهری، شاخه‌ای پرتعداد و پرکاربرد را تشکیل داده است. در ادامه بر چگونگی کاربرد این روش در این حوزه مطالعاتی، مروری می‌شود.

۲.۲ مردم‌نگاری و مطالعات شهری

مردم‌نگاری تحقیق گسترده‌تر در مورد افراد در جوامع مختلف، هم در مقیاس شهر و هم مقیاس‌های کوچک‌تر را تسهیل می‌کند. این روش به عنوان یک تحقیق کیفی به داستانی که مشارکت‌کننده‌ها تعریف می‌کنند، توجه دارد (Pardo & Prato, 2018: 389). اندیشمندانی از رشته‌های مختلف از روش مردم‌نگاری برای مطالعه خود در حوزه‌های

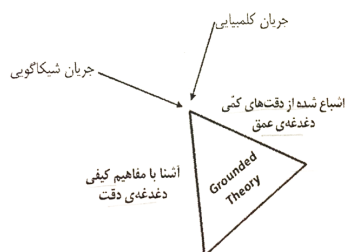
- 1 Rice circle
- 2 Stephen Tyler
- 3 George Marcus
- 4 Michael Fischer

تفسیر شده است، خود را جدا کنند (Ibid: 167-168). در نهایت تحقیق مردم‌نگاری با بیان خلاصه‌ای درباره چگونگی عملکرد و کار یک گروه در زندگی روزمره به پایان می‌رسد و بدین ترتیب خواننده فهم و شناختی از گروهی پیدا می‌کند که برایش ناآشنا بوده است (Creswell & Poth, 2018:271).

از سوی دیگر با وجود مزایای مردم‌نگاری در نگاه عمیق و همه جانبه، ضعف‌های ساختاری این روش و فقدان وجود نظریه مبدأ مناسب برای برخی پژوهش‌ها است که ممکن است به عدم دستیابی به نتایج مطلوب بینجامد؛ مثلاً زمانی که نظریه‌ای دقیق برای معرفی و شناسایی ویژگی‌های فضاهای مورد مطالعه در بستر فرهنگی آن وجود نداشته باشد. بنابراین در نبود نظریه مناسب و کارآمد، نیاز به بسط و توسعه نظریات پیشین و ارائه‌ی نظریه جدید بر پایه بستر مورد مطالعه است. یکی از بهترین و منظم‌ترین روش‌ها برای این کار، نظریه مبنایی است که در ادامه شرح داده می‌شود.

۳. نظریه مبنایی

بیشتر روش‌های کیفی به محقق اجازه می‌دهند تا داده‌ها را به هر طریقی که می‌خواهد دنبال کند اما نظریه مبنایی این مزیت را دارد که شامل خطوط راهنمای صریح باشد (Charmaz, 2006). این روش در سال ۱۹۶۷ به وسیله دو جامعه‌شناس به نام‌های بارنی گلسر و انسلم استراوس به وجود آمده است. استراوس دانش آموخته دانشگاه شیکاگو است، جایی که پیشینه طولانی و غنی در پژوهش کیفی دارد. گلسر در دانشگاه کلمبیا تحصیل کرد و تحت تأثیر نوآوران روش‌های کمی بوده است (Strauss & Corbin, 2016: 31; Ferasatkah, 2016; Creswell, 2018). چنین بود که جریان کلمبیایی گلسر و جریان شیکاگویی استراوس به هم رسیدند و نظریه مبنایی را در نقد سنت‌های علوم اجتماعی زمانه به وجود آوردند. تصویر شماره ۱ ترکیب این دو نگاه را نشان می‌دهد (Ferasatkah, 2016: 81-82).

تصویر شماره ۱: تلفیق جریان کلمبیایی و شیکاگویی در شکل‌گیری نظریه مبنایی (Ferasatkah, 2016: 82)

این نظریه به عنوان نظریه‌ای کوچک یا میانی برآمده از موقعیتی ویژه و رقیبی برای نظریه‌های کلان^۱ است (Glaser & Strauss, 1967:34-35). همچنین راهنماهای دقیقی را برای شکل دادن به چارچوب‌های توصیفی پیشنهاد می‌دهد و به محقق اجازه می‌دهد تا بر زمینه، فرآیندها و تفسیر بازیگران کلیدی تمرکز کند (Allen & Davey, 2017:2). نظریه مبنایی از گردآوری سیستماتیک و تحلیل داده‌های وابسته به یک پدیده منتج می‌شود. گردآوری داده، تحلیل و ارائه نظریه در

الف. ورود به عرصه تحقیق: برای این ورود الزاماتی نیز مدنظر است. ابتدا باید زمینه پژوهش را مشخص کرد که مثلاً شامل یک مکان عمومی یا نیمه عمومی است. الزام دوم اینست که مشاهده‌ی پژوهشگر بتواند نظام‌مند باشد. مثلاً دست به طراحی کروکی از محل بزند. در نهایت الزام سوم این است که دائماً میان عمل میدانی و تجربی خود و نظریه‌ای که به موازات آن مطالعه می‌کند، آمدوشد کند (Fakouhi, 2005:438-440).

ب. گردآوری داده: برای گردآوری داده، ابزارهای مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرند که عبارتند از: نقشه و کروکی و ابزارهای سمعی-بصری، مصاحبه از ابزارهای مهم در این روش که باید از دیگر ابزارها ترکیب کرد تا بتوان به عمق پیچیدگی شهری پی برد (Ibid:444-454). در واقع مصاحبه و گفت‌وگو مهم‌ترین جنبه‌های هر کار میدانی هستند اما نمی‌توانند جایگزینی برای مشاهده مناسب و بررسی اقدامات اجتماعی سازمان یافته باشند (Hammersley & Atkinson, 2007:168). مشاهده (مهم‌ترین ابزار قابل استفاده است که دارای پیچیدگی است. بنابراین چنانچه مشاهده شکل نظام‌مند و دقیق نداشته باشد، کمتر ممکن است نتایج قابل ملاحظه‌ای عرضه کند) و در نهایت گردآوری اسناد شهری، گزارش‌های مطبوعاتی و رسانه‌ای (Fakouhi, 2005:444-454).

ج. تحلیل: از خصوصیات بارز پژوهش‌های شهری به وجود آمدن لایه‌های متعدد داده‌ای و تحلیلی است. بنابراین در مرحله تحلیل نیاز به تلفیقی قدرتمند میان این لایه‌های متفاوت است. چنانچه این تلفیق نتواند با مهارت انجام شود، همواره خطر غلتیدن پژوهش در درون انبوهی از داده‌های بی‌پایان وجود دارد (Ibid). گفتنی است، هرچند تلاش‌های متعدد و متنوعی در مورد تحلیل اطلاعات در این روش شده ولی در مردم‌نگاری، فرآیند تحلیل چندان مرحله مشخصی نیست. در برخی شیوه‌ها این فرآیند در مرحله پیش از کار میدانی آغاز می‌شود و در طی فرآیند نوشتن گزارش‌ها و مقالات و کتاب‌ها ادامه می‌یابد. بنابراین نگرش تحلیلی در ایده‌ها و افکار مردم‌نگار گنجانده شده و هیچ فرمول یا دستورالعمل مشخصی برای تجزیه و تحلیل داده‌های مردم‌نگاری وجود ندارد (Hammersley & Atkinson, 2007:158).

د. نگارش متن: یک مردم‌نگار مثل یک رمان‌نویس و روزنامه‌نگار، فردی مؤلف است. نوشته‌ای از نظر مردم‌نگارانه خوب و علمی است که در آن نوعی تحلیل کردن و تفسیر بر دیگر وجوه متن غلبه دارد (Fazeli, 2013.b: 358). معمولاً همه محصولات متنوع کارهای مردم‌نگاری (با هرگونه اختلافی که با هم دارند) شامل تولید متن می‌شوند؛ متنی که شامل تجزیه و تحلیل مردم‌نگاری نه فقط به عنوان یک فعالیت شناختی بلکه به مثابه فرمی از نوشتن است (Hammersley, 190: 190 & Atkinson, 2007). نکته حائز اهمیت این است که به درستی به مردم‌نگاران تأکید بسیاری می‌شود که به دنبال درک معانی‌ای باشند که در فرآیند پژوهش تولید شده و از اعمال معانی ذهنی خود در پژوهش اجتناب کنند. هرچند کار دشواری است و نمی‌توانند به تنهایی از آنچه

نظریه مبنایی سیستماتیک^۴، نظریه مبنایی برساخت‌گرا،^۴ نظریه مبنایی تحلیل موقعیت کلارک^۵ که متأثر از تحلیل گفتمان فوکو و نظریه کنشگر-شبکه‌ی لاتور است و^۵ نظریه مبنایی تحلیل ابعاد شاتزمن (Ferasatkah, 2016). گفتنی است سه دسته‌ی نخست، در اغلب دسته‌بندی‌هایی که برای این روش بیان شده، مشترک هستند. این تفاوت سلیقه‌ها و چالش‌های روش‌شناسی در تمام زمان‌ها پیش روی اندیشمندان بوده است. بنابراین بیهوده نیست که اروینگ گافمن در مورد روش‌هایش چیزی نمی‌نوشت؛ چرا که به اعتقاد وی هیچ توصیه روش‌شناختی‌ای نیست که به خطا نرود و همواره پژوهشگران دیگر، محقق را به دلیل آشفتگی و مشکلات ناشی از آن سرزنش می‌کنند. اما برخلاف گافمن، افرادی مانند کیتی چارماز و ورود به نزاع روش‌شناختی استقبال می‌کنند و دیگر محققان را نیز به این مسیر فرا می‌خوانند (Charmaz, 2006). با توجه به گسترش روش‌های کیفی مانند نظریه مبنایی در پژوهش‌های مرتبط با مطالعات شهری در سال‌های اخیر، رساله‌های متعددی در این حوزه در کشور انجام شده است (Mohammadpour, 2013; Lak, 2014; Vahidi borji, 2015; Hedayati fard, 2015; Rafipour, 2016; Judi gollar, 2017) که نشان از گسترش استقبال از این روش در مطالعات شهری دارد. در نهایت در این پژوهش مدلی از نظریه مبنایی که در ترکیب با مردم‌نگاری کارآمدتر شده، مورد استفاده قرار خواهد گرفت. در ادامه چگونگی ترکیب این دو روش شرح داده می‌شود.

۴. ترکیب روش مردم‌نگاری و نظریه مبنایی

هم نظریه مبنایی و هم مردم‌نگاری، هستی‌شناسی مشابهی داشته و ریشه در کنش متقابل نمادین^۶ دارند (Aldiabat & Le Navenc, 2011). در خصوص نسبت و ارتباط بین دو روش نظریه مبنایی و مردم‌نگاری، پژوهش‌های متفاوتی انجام شده است. برخی محققان یکی را زیرمجموعه دیگری دانسته (Tavory & Timmermans, 2009)، برخی با توجه به مردم‌نگاری، به یک روش مشخص در نظریه مبنایی رسیده‌اند (Charmaz, 2006) و برخی استفاده ترکیبی از دو روش را توصیه می‌کنند (Pettigrew, 2000; Uhan et al, 2013; Morse, 2001; Babchuk et al, 2013; Bamkin et al, 2016). گفتنی است ترکیب نظریه مبنایی با دیگر روش‌ها از نظر افرادی که حامی شکل خالص یا کلاسیک این نظریه هستند، غیرقابل قبول بود؛ اما در حال حاضر در جوامع علمی، معتبر و قابل قبول است (Bamkin et al, 2016: 4).

4 SY-GT: Systematic Grounded Theory

5 Adele E. Clarke

6 Symbolic interactionism

نظریه‌ای در جامعه‌شناسی ارائه شده از سوی جرج هربرت مید و شاگردش هربرت بلومر که به وسیله نظریه‌پردازان دیگری مانند گافمن، گارفینگل، روزنبرگ و ... بسط یافت. تأکید اصلی در این نظریه بر افراد و کنش‌های آنها با یکدیگر است و می‌توان جایگاه آن را در ارتباطات میان فردی دانست. این نظریه بیان می‌کند که افراد در ارتباط با یکدیگر عمل می‌کنند و موجب ساختن عمل یکدیگر می‌شوند. همچنین بر ارتباط نمادین یعنی هرگونه ژست، نماد و مهم‌تر از همه زبان تأکید می‌کنند. این ارتباط نمادین در رشد فرد و جامعه نقش کلیدی دارد (Anvari, 2011).

ارتباطی دوسویه در نسبت با هم قرار دارند (Bowen, 2006: 13). این روش محقق را قادر می‌کند تا نظریه وسیعی را درباره پدیده مرکزی کیفی خود که بر مبنای داده است تولید کند و به عنوان یک فرآیند سیستماتیک، مورد خواست طیف وسیعی از محققان آموزشی است (Creswell, 2012: 422). از سویی ابزاری است که می‌تواند محقق را در حیطه پژوهش‌های شهری برای بسط نظریه‌های مرتبط آماده کند. برای مثال جغرافیدانان و اقتصاددانان شهری، به راحتی رویکردهای نظریه مبنایی را از علوم اجتماعی اقتباس کردند (Allen & Davey, 2017: 1). زمانی که نظریه مبنایی برای پژوهشگران مأنوس شد، تفاوت قابل توجهی بین دو مبدع این روش‌شناسی آشکار شد. بنابراین در ادامه دو مسیر ظهور یافت. یکی فرم کلاسیک آن که شامل دیدگاه گلسراس است که به سنت‌های ابتدایی این نظریه پایبند است و دیگری کتاب استراوس و کوربین در ۱۹۹۰ با عنوان "مبنای پژوهش کیفی: فرآیند و تکنیک‌های نظریه مبنایی" که گلسر به آن پاسخ سختی داد (Evans, 2013: 37). شکاف میان این دو رویکرد در نظریه مبنایی را نمی‌توان نادیده گرفت. به نظر فلیک که از محققان مطرح در بحث روش‌شناسی کیفی است، رویکرد استراوس پیوند محکم‌تری با دنیای آکادمیک دارد، بنابراین رویکرد گلسر در این حوزه چندان قابل رقابت نیست (Flick, 2018: 46). شاید به همین دلیل است که بسیاری از پژوهش‌هایی که در فضای آکادمیک ایران نیز انجام می‌شوند، استفاده از نوع سیستماتیک آن را مدنظر دارند. در برخی موارد در سال‌های اخیر، نظریه مبنایی از یک سری قواعد عمومی و دیدگاه‌ها به مجموعه‌ای از فرمول‌ها و پروتکل‌ها تغییر کرده است (طبق شیوه استراوس و کوربین)؛ هرچند خود استراوس همیشه دغدغه جزئیات سئوالات پژوهش و پیچیدگی زندگی اجتماعی و داده‌های جامعه‌شناختی را داشته است (Hammersley & Atkinson, 2007: 166). در نهایت نظریه‌پردازان مبنایی، نظریه خودشان را در سه شکل ممکن ارائه می‌دهند: یک‌الگوی کدگذاری بصری، دو-مجموعه‌ای از قضایا (یا فرضیه‌ها) و سه-داستانی که به شکل روایی نوشته می‌شود (دانایی فرد؛ امامی، ۱۳۸۶: ۸۹). تا به امروز این روش به عنوان یکی از نوین‌ترین روش‌های تحقیق کیفی برحسب نوع استفاده، انواع مختلفی را تجربه کرده است. در ادامه رایج‌ترین آنها بیان می‌شود.

۳.۱. انواع نظریه مبنایی

برای این روش انواع گوناگونی نیز بیان شده است. فرناندز (۲۰۱۲) چهار مدل نظریه مبنایی را معرفی کرده است که عبارتند از: ۱. نظریه مبنایی کلاسیک^۲ گلسر، ۲. مدل استراوس و کوربین، ۳. مدل چارمز، نظریه مبنایی برساخت‌گرا^۳ (حقیقت به طور اجتماعی ساخته می‌شود) و ۴. مدل نظریه مبنایی فمینیستی (Evans, 2013: 37-40). دکتر مقصود فراستخواه در کتاب خود که یکی از آثار تألیفی است، به طور ویژه به نظریه مبنایی می‌پردازد؛ پنج دسته برای مشخص کردن انواع رایج آن ارائه داده است که عبارتند از: ۱. نظریه مبنایی کلاسیک، ۲.

- 1 Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques
- 2 CGT: Classic Grounded Theory
- 3 Constructivist

بعد دوباره به میدان برمی‌گردید تا دوباره داده جمع کنید و چارچوب نظری نوظهور را تعدیل کنید. این منطق کمک می‌کند بر چند مشکل مردم‌نگاری فائق آید: ۱. این اتهام که دیدگاه‌های برآمده از مشارکت به صورت غیرانتقادی مورد استفاده قرار می‌گیرد، ۲. تاخت و تاز بی‌پایان در میدان و نیز عدم تمرکز روی مسائل مهم، ۳. گردآوری مصنوعی و تصادفی داده و ۴. اعتماد سفت و سخت به (فقط) یک سری مقوله موجود. داده‌های کم و نامتمرکز می‌تواند مردم‌نگار را وسوسه کند تا روی یک سری مفهوم موجود توقف کند. نظریه مبنایی باعث می‌شود دیدی تازه و خلاقانه روی مقوله‌ها و مفاهیم داشته باشید (Charmaz, 2006: 21-24).

همچنین در این نسخه از نظریه مبنایی، محقق یک حرفه‌ای عمل‌گرا و تفسیرگراست. چرا که در این نگاه، عینیتی ناب در بیرون و مستقل از انسان‌ها وجود ندارد بلکه جهان اجتماعی که می‌خواهیم درباره‌اش نظریه‌پردازی کنیم، به طور اجتماعی با معانی و علایق و ارزش‌های مردم ساخته می‌شود (Ferasatkah, 2016: 121). از نظر چارمز روش‌های نظریه مبنایی سبب ایجاد مزیت تحلیل در کار شما می‌شود. چرا که این روش‌ها شامل خطوط راهنمای انعطاف‌پذیر و سیستماتیک برای گردآوری و تحلیل داده کیفی هستند (Charmaz, 2006). مطالعات نظریه مبنایی بیشتر حول محور ابژه می‌چرخد. این روش‌ها نقشه ابژه مورد مطالعه را از بیرون ترسیم می‌کنند و در واقع داخل آن نمی‌شوند اما کار مردم‌نگار بیشتر این است که داخل چیزها شود (Ibid: 25). یکی از مهم‌ترین منابع در استفاده‌ی ترکیبی از این دو روش، مقاله‌ی چارمز با عنوان "نظریه مبنایی در مردم‌نگاری"^۲ است که سال ۲۰۰۱ در مجموعه مقالاتی به نام "کتاب راهنمای مردم‌نگاری"^۳ چاپ شد. در این مقاله تأکید شده است که مسلماً، مردم‌نگاری و نظریه مبنایی تأکیدات متفاوتی دارند. کشاکش‌های بین دو رویکرد قابل تشخیص است اما هر دو آشتی‌پذیرند. در نتیجه تلاش شده است نشان داده شود، چگونه مردم‌نگاری و نظریه مبنایی می‌توانند همدیگر را کامل کرده و فراتر ببرند. شیوه‌های نظریه مبنایی می‌تواند لبه تحلیلی و مهارت‌های نظری تحقیق مردم‌نگاری را برجسته کند. فایده ترکیب رویکردهای نظریه مبنایی و مردم‌نگاری به هر دو سو تسری می‌یابد. به کمک مردم‌نگاری می‌توان نظریه مبنایی را از فناوری زندگی دور کرد. مردم‌نگاری، نویسندگان را به این امر تشویق می‌کند که خود را در بستر روایت‌هایشان قرار دهند. همچنین می‌تواند نظریه را نه فقط با پژوهش بلکه با واقعیات مرتبط کند. بدین سان، ایده‌پردازان نظریه مبنایی برانگیخته خواهند شد تا عمیق‌تر به پدیده مورد مطالعه خود بپردازند و تجربه‌ی آن را زندگی کنند، نه این که صرفاً به سادگی در موردش حرف بزنند. راهبردهای نظریه مبنایی می‌تواند درگیر شدن مردم‌نگاران در پرسش پژوهش‌شان را فارغ از این که چقدر ممکن است در مشارکت در حیطه تحقیق‌شان درگیر شده باشند، افزایش دهند. این روش‌ها به نگهداشتن کنترل بر روی فرآیند پژوهش می‌انجامد؛ چرا که به مردم‌نگار در تمرکز کردن، ساختار بندی و سازماندهی آن کمک می‌کنند. همچنین داده غیرمتمرکز ممکن است مردم‌نگاران را بفریبد تا به عقب رفته و به برداشتن مفاهیم دست دوم موجود در قفسه‌های

تحقیق در مرور پژوهش‌هایی که به استفاده ترکیبی مردم‌نگاری و نظریه مبنایی و کار بست توأمان آنها پرداخته‌اند، سه رویکرد را شناسایی کرده که شامل موارد زیر می‌شوند:

گروه نخست: مطالعاتی که یکی از زیرمجموعه دیگری یا یکی را برتر و کامل‌تر می‌داند. تاووری و تیمرمنز (Tavory & Timmermans, 2009) دو روش مطالعه موردی بسط یافته^۱ و نظریه مبنایی را ذیل مردم‌نگاری جامعه شناختی دانسته و به تفاوت این دو روش می‌پردازند. از نظر این دو محقق، در سال‌های اخیر برخی از تأملات فرامردم‌نگارانه به وجود آمده که در دو دسته متمایز تقسیم شدند: نظریه مبنایی و روش مطالعه موردی بسط یافته. این دو با وجود این که تفاوت‌های معرفت‌شناختی دارند، تشابهاتی داشته و هر دو از این رویکردها برای مردم‌نگاری استفاده می‌کنند. در واقع تحقیقات این پژوهشگران بر این مبنا صورت گرفته است که نظریه مبنایی یکی از زیرمجموعه‌های نوین مردم‌نگاری به شمار می‌آید.

گروه دوم: اهمیت مردم‌نگاری و رسیدن به نظریه مبنایی برساخت‌گرا

از نظر کیتی چارمز به عنوان سردمدار این نگاه، یک مطالعه مردم‌نگارانه‌ی شایسته، نیاز به زمان و تعهد دارد بنابراین در این مسیر نظریه مبنایی می‌تواند به شما کمک کند که کارهای اضافی را حذف یا کوتاه کنید اما وظایف مرکزی همچنان لازم است انجام شوند. گردآوری داده‌های غنی مردم‌نگاری بدین معنی است که از طریق درگیر شدن با پدیده‌های مورد مطالعه، فعالیت شروع می‌شود. نظریه مبنایی نیز می‌تواند حرکت مردم‌نگاران را به موضوعات مشکل ساز که در زمینه کار ظهور می‌کنند، تسریع کند. آنچه چارمز ارائه می‌کند این نظر است که مردم‌نگاران نظریه مبنایی می‌توانند به تجربیات عمیق‌تری وارد شوند تا به تصویری تفسیری‌تر دست یابند (Charmaz, 2006). بنای این نسخه از نظریه مبنایی که با نام برساخت‌گرا معروف شده، بر مبنای واقعیات‌های چندگانه است و رویکرد اصلی در این نسخه تفسیری است. همچنین محقق باید با مفروضات پیشین خود کشتی بگیرد نه این که تظاهر به خالی کردن ذهن خویش از مفروضات کند (ferasatkah, 2016: 104-106). مردم‌نگارها می‌توانند رابطه لازم را بین رویدادها برقرار کنند. آنها این کار را با استفاده از نظریه مبنایی برای مطالعه فرآیند انجام می‌دهند. روش‌های نظریه مبنایی، تحقیق مردم‌نگاری را به سوی توسعه نظری می‌برد. این روش‌ها، توصیف برخاسته را به مقوله‌های انتزاعی ارتقا می‌دهند و تفسیر نظری را به وجود می‌آورند. در گذشته مردم‌نگاری به دلیل جدایی سفت و سخت مراحل گردآوری داده و تحلیل، دچار مشکلاتی بود. روش‌های نظریه مبنایی رویکردی را به کار می‌گیرند و انرژی لازم را به مردم‌نگاران می‌دهند تا یک بررسی نظام‌مند (چه در مرحله تحلیل و چه در مرحله گردآوری داده) داشته باشند. منطق نظریه مبنایی مشتمل بر این است که باید در میان داده‌ها عقب و جلو رفت و در نهایت به تحلیل رسید.

1 Extended case method:

در این روش، از مردم‌نگاری برای این که نظریه موجود بسط پیدا کند، استفاده می‌شود.

2 Grounded theory in ethnography
3 Handbook of ethnography

"فرهنگ" به درستی عمل می‌کند. وی به این نتیجه می‌رسد که تفسیر ما از چگونگی استفاده از روش است که در مردم‌نگارانه بودن آن تعیین کننده است (Morse, 2001). نظریه مبنایی امروزه احتمالاً متداول‌ترین روش کیفی است که مورد استفاده قرار می‌گیرد، از مردم‌نگاری فراتر رفته و در مقیاس بین‌المللی مورد استفاده قرار می‌گیرد. چرا که برخلاف مردم‌نگاری، توسعه دهندگان نظریه مبنایی (گلسر و استراوس) به طور شفافی آن را معرفی کرده‌اند (Morse et al, 2009: 9). بنابراین از نظر مورس با وجود دغدغه‌هایی که درباره نظریه مبنایی طرح می‌شود، شفافیت و وضوح نحوه کاربرد آن از مزایای آن برشمرده می‌شود. در پژوهش دیگر، بیوتیمین و شنتون³ (۲۰۰۹) از روش گردآوری داده مردم‌نگارانه با تحلیل داده نظریه مبنایی استفاده کرده‌اند. هرچند برخی سازوکارهای عملی این دو روش فرق دارد، وقتی به طور ترکیبی استفاده شوند یک روش شناسی قوی را شکل می‌دهند. در پژوهش آنها ترکیب دو روش، انتخابی خوب و سنجیده است؛ چرا که ترکیب نظریه مبنایی به عنوان راهبرد تحلیل و مردم‌نگاری به عنوان روش گردآوری داده در برخی پژوهش‌ها می‌تواند مناسب‌ترین پاسخ را ارائه دهد. ترکیب دو روش، معایب هر روش شناسی به تنهایی را جبران می‌کند. برای مثال نظریه مبنایی ممکن است بینش عمیقی را نسبت به زمینه و مشارکت‌کنندگان آنگونه که مردم‌نگاری انجام می‌دهد، ارائه نکند. این تحقیق به این نتیجه می‌رسد که مردم‌نگاری نظریه مبنایی⁴، بهترین روش برای انجام پژوهش مدنظرش است (Bamkin et al, 2009; Beautyman and Shenton, 2016). پژوهش بابچوک و همکاران (۲۰۱۳) نیز ابتدا مروری بر تحقیقاتی دارد که دو روش را با هم ترکیب کرده‌اند. در این مرور باترزی⁵ (۱۹۸۱) در هم آمیختن نظریه مبنایی و روش‌های مردم‌نگارانه را به شکل مردم‌نگاری مبنایی⁶ حمایت می‌کند، راهبردی که به مردم‌نگاران اجازه می‌دهد تا از طریق نمونه‌گیری سیستماتیک داده (نمونه‌گیری نظری) و رویه‌های مقایسه داده‌ها، رساله یا تصویری از فرآیندهای اجتماعی خاص تولید کنند. فلس و هورمن⁷ (۲۰۱۰) نیز بر گردآوری داده در مطالعات مردم‌نگارانه و تحلیل داده از طریق تکنیک‌های نظریه مبنایی تمرکز می‌کنند (Babchuk et al, 2013).

گفتنی است، در پژوهش‌های ایرانی نیز دکتر احمد محمدپور در کتاب "تجربه نوسازی: مطالعه تغییر و توسعه در هورامان با روش نظریه مبنایی" روش گردآوری داده خود را مردم‌نگاری و روش تحلیل را نظریه مبنایی بیان کرده است. این اثر یکی از اندک متون تألیفی در بازار کتاب ایران در حوزه مطالعات شهری است که نحوه انجام یک پژوهش به روش نظریه مبنایی را به صورت گام به گام با ذکر نمونه شرح داده است (Mohammadpour, 2013). در نهایت با مرور پژوهش‌های انجام شده در این گروه می‌توان این طور نتیجه گرفت که این پژوهشگران نیز اغلب از مردم‌نگاری به عنوان روشی برای گردآوری داده و از نظریه مبنایی به عنوان روشی برای تحلیل استفاده می‌کنند و تلاش می‌کنند از مزایای هر

منظم خود بازگردند که نظریه مبنایی سبب می‌شود نگاهی تازه اتخاذ شود و دسته‌بندی‌ها و مفاهیم بدیع خلق شود (Charmaz & Mitchell, 2001: 160-174).

گروه سوم: استفاده توأمان و ترکیب دو روش

پتیگرو (۲۰۰۰) در پژوهش خود برای ترکیب دو روش مردم‌نگاری و نظریه مبنایی، آنها را بسیار سازگار می‌داند. از این منظر مطالعه مردم‌نگاری می‌تواند توصیفات عمیقی از داده ارائه دهد که برای تحلیل‌های نظریه مبنایی بسیار مفید است. بخشی از این سازگاری نیز ریشه در مشابهت مشخصات دو روش دارد. هر دو از دیدگاه کنش متقابل نمادین مشتق شده‌اند و هر دو بر پایه مشاهده مشارکتی عمل می‌کنند. هر دو روش تلاش می‌کنند شرح‌های امیک¹ از رفتار به دست آورند. پژوهش وی نشان می‌دهد مردم‌نگاری روشی برای گردآوری داده، ارائه می‌کند که به ساخت نظریه می‌انجامد. یک روش مفید برای مفهوم‌سازی ارتباط بین مردم‌نگاری و نظریه مبنایی این است که نظریه مبنایی می‌تواند مؤلفه‌های نظری محدود مردم‌نگاری را فرموله کرده و گسترش دهد. هرچند از نظر پتیگرو کاربرد این نوع ترکیب در ابتدای راه است و تحقیقات بیشتری در این زمینه مورد نیاز است (Pettigrew, 2000). در کار سمو اوهان و همکاران (۲۰۱۳) نیز مردم‌نگاری با نظریه مبنایی ترکیب می‌شود. مزیت ترکیب این دو روش در این کار چنین شرح داده می‌شود: "ترکیب رویکردها می‌تواند به ما کمک کند تا فراتر از تناقضات و تنش‌هایی رویم که بر اساس نظر چارمز از تلاش‌هایی که به لحاظ روش شناختی، مردم‌نگاری را در نظریه مبنایی می‌آمیزد، ظاهر می‌شود" (Uhan et al, 2013: 645). در این دیدگاه، نظریه مبنایی می‌تواند خلاقیت تفسیری مردم‌نگاری را فعال کند؛ چیزی که توصیفات درهم و آشفته‌ی مردم‌نگاری کلاسیک فاقد آن است (Ibid: 656). نوشتار جنیس مورس² نیز در سرمقاله نشریه پژوهش کیفی در حوزه سلامت، به طور خلاصه مروری می‌کند بر برخی از تلاش‌های صورت گرفته برای ترکیب دو روش مردم‌نگاری و نظریه مبنایی. وی اظهار می‌کند که در یکی از پژوهش‌ها به کمک همکاران ترکیبی را طراحی کرده‌اند که راهبردهای مردم‌نگاری را در بر می‌گیرد تا اطلاعات تکمیلی در مورد فرهنگ را استخراج کرده و آن را به نظریه مبنایی متصل می‌کند. در اینجا بحث بر سر این است که نظریه مبنایی چقدر در نسبت با

1 دوگانه اتیک و امیک از زبان شناسی اقتباس شده است. در فرهنگ و انسان شناسی این دو نگاه از هم متمایز هستند. امیک یعنی بررسی پدیده از درون و اتیک یعنی نگاه شما منظر بیرونی دارد. در امیک محقق می‌خواهد بداند درون این مردم و این فرهنگ چه می‌گذرد (Ferasatkah, 2016: 40).

2 خانم مورس یکی از پژوهشگران شناخته شده در حوزه روش تحقیق کیفی در امریکای شمالی است. وی بنیان‌گذار مؤسسه بین‌المللی روش‌شناسی کیفی در دانشگاه آلبرتا از سال ۱۹۹۸ بوده و از مؤسسان و سردبیران نشریات پژوهش کیفی در حوزه سلامت در نشریات سیج (SAGE) است. مورس هم اکنون از اساتید گروه پرستاری و انسان‌شناسی دانشگاه یوتا امریکاست. یکی از آثار شاخص مورس با نام "توسعه نظریه مبنایی" با همکاری جولیت کوربین و کیتی چارمز نوشته شده است. راه‌اندازی نشریه آنلاین و رایگان "International Journal of Qualitative Method" از دیگر فعالیت‌های وی است. برای دسترسی به مقالات آن به این آدرس رجوع شود: <https://journals.library.ualberta.ca/ijqm/index.php/IJQM/index>

3 Beautyman and Shenton

4 Grounded theory ethnography

5 Battersby

6 Grounded ethnography

7 Phelps and Horman

دو روش بهره ببرند و نقص‌های احتمالی هر یک را با کاربرد دیگری، به کمترین میزان ممکن برسانند. با توجه به مطالبی که حول هر دو روش

مردم‌نگاری و نظریه مبنایی بیان شد، می‌توان نقاط قوت و ضعف آنها را در نسبت با هم سنجید. جدول شماره ۲ این مهم را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲: نقاط قوت و ضعف روش مردم‌نگاری و نظریه مبنایی

روش پژوهش	نقاط قوت	نقاط ضعف
مردم‌نگاری	- توجه به فضا و انسان - اهمیت مقوله فرهنگ - تأکید بسیار بر انواع مشاهده - ارائه بینش عمیق نسبت به زمینه پژوهش	- عدم شفافیت در روش انجام پژوهش - تحلیل، لزوماً مرحله مشخصی نیست - پایان باز (متن) - فرآیند و خروجی سیال و ناواضح برای تحقیقات آکادمیک خصوصاً در رشته‌های غیر علوم اجتماعی - زمان بر بودن پژوهش
نظریه مبنایی	- شفافیت در نحوه انجام پژوهش - اهمیت مرحله‌ی تحلیل - پایان مشخص (رسیدن به نظریه) - فرآیند و خروجی ساختارمند و روشن برای تحقیقات آکادمیک در همه رشته‌ها - کمک به جمع کردن پژوهش در بازه زمانی کمتر	- عدم توجه به فضا و تأکید بر انسان - توجه اندک به مقوله فرهنگ - اشاره کمتر به مشاهده به عنوان ابزار پژوهش - خطر امکان تبدیل شدن به روشی مکانیکی و کم‌عمق

۵. روش مردم‌نگاری نظریه مبنایی و کاربری آن در مطالعات شهری

در خصوص پژوهش‌های مطالعات شهری خصوصاً آنهایی که به دنبال فهمی از فضای شهری در یک بستر فرهنگی هستند، یکی از مناسب‌ترین روش‌هایی که مدنظر پژوهشگر هستند، وجود ندارد؛ بنابراین در فقدان فضاهایی که مدنظر پژوهشگر هستند، وجود ندارد؛ بنابراین در فقدان نظریه، ارائه نظریه‌ای مناسب به روش نظریه مبنایی می‌تواند مفید باشد. از سوی دیگر با توجه به مرور تجاری که در ترکیب این دو روش ارائه شد، برای انجام تحقیقی عمیق و رسیدن به نظریه‌ای مناسب، می‌توان از ترکیب این دو روش بهره جست. در مورد این که چه نوع ترکیبی می‌تواند مناسب باشد نیز با توجه به نمونه‌های بیان شده در هر سه نوع ترکیب، روش مردم‌نگاری (خصوصاً از نوع متأخر آن) مناسب است. از سوی دیگر برای رسیدن به تحلیلی منسجم و ارائه نظریه‌ای مناسب، استفاده از نظریه مبنایی مفید است. این که از بین انواع نظریه‌های مبنایی کدام نوع مناسب‌تر است نیز با توجه به اهمیتی که کیتی چارمز به مردم‌نگاری می‌دهد و نگاه بر ساخت‌گرایی وی به معنای درک واقعیت به عنوان امری که ثابت نیست، نظریه مبنایی به روایت وی پیشنهاد می‌شود. در نهایت در این تحقیق ترجیح بر آن است که ترکیبی از گروه دوم و سوم استفاده شود و نام هر دو روش یا همان مردم‌نگاری نظریه مبنایی به شکلی که در ادامه شرح داده می‌شود، به عنوان روش پژوهش در مطالعات شهری انتخاب شود. استفاده از هر دو به سه سوایه سازی نیز خواهد انجامید؛ چرا که انواع سه سوایه سازی وجود دارد. مثلاً در تحقیق مردم‌نگارانه، سه سوایه سازی محقق به معنای استفاده از چندین مشاهده‌گر به عنوان مکمل برای گردآوری داده است که معمولاً در تحقیقات گروهی

امکان پذیر است. در اینجا سه سوایه سازی در روش مد نظر است که سبب می‌شود از ترکیبی از تکنیک‌ها استفاده شود (Hammersley & Atkinson, 2007: 183). یکی از ابزارهایی که در نظریه مبنایی عصای دست محقق است، استفاده از سه سوایه سازی‌های چندگانه است. استفاده از ابزارهای گوناگون در گردآوری داده نیز نشان‌دهنده اهمیت سه سوایه سازی در این روش است (Abbaszadeh & Hosseinpour, 2011: 161-162). بدین ترتیب از مزایای هر دو به طور واضح و نظام‌مندی استفاده می‌شود؛ امری که لازمه‌ی یک تحقیق دانشگاهی است. برای این کار اگر مروری بر مراحل اصلی پژوهش‌های مردم‌نگارانه و نظریه مبنایی به طور کلی داشته باشیم (جدول شماره ۳)، خواهیم دید که با وجود همپوشانی در مراحل، تأکید هر یک بر نکات خاصی است. برای مثال، چگونگی ورود به عرصه تحقیق یکی از چالش‌های پژوهش مردم‌نگارانه است که چندان در روش نظریه مبنایی روی آن تأکید نمی‌شود. یا در مرحله گردآوری داده، مشاهده، از پایه‌های مردم‌نگاری است که هرچند در نوع برساخت‌گرایی نظریه مبنایی به آن پرداخته می‌شود، از پایه‌های اصلی نیست و در آن روش تأکید و مثال‌ها بیشتر بر مبنای مصاحبه است. از سوی دیگر، تحلیل، یکی از مراحل مهم و به نوعی نقطه قوت روش نظریه مبنایی است که در مردم‌نگاری چندان جایگاه مشخصی ندارد. در نهایت خروجی کار مردم‌نگاری متنی است؛ داستان‌وار که بیشتر به توصیف می‌پردازد و در بهترین حالت تفسیر می‌کند. در حالی که نظریه مبنایی بنا دارد به ارائه نظریه ختم شود. هرچند چگونگی این ارائه در انواع مختلف آن تفاوت‌هایی دارد که نوع برساخت‌گرایی آن به دلیل بسط بیشتر و تأکید بر نوشتار و موجز نبودن مانند نوع سیستماتیک، به ماهیت مطالعات شهری نزدیک‌تر است.

جدول شماره ۳: مراحل انجام پژوهش به روش مردم‌نگاری و نظریه مبنایی

مراحل انجام پژوهش به روش مردم‌نگاری	مراحل انجام پژوهش به روش نظریه مبنایی
۱. ورود به زمین (عرصه) تحقیق	۱. گردآوری داده (تأکید بیشتر بر مصاحبه)
۲. گردآوری داده (انواع مشاهده، مصاحبه، نقشه و کروکی، ابزار سمعی-بصری، گردآوری اسناد و گزارش‌ها)	۲. تحلیل (انواع کدگذاری داده‌ها- مرحله مهم)
۳. تحلیل (جایگاه مشخصی ندارد، مانند روش‌های کیفی دیگر می‌تواند با کدگذاری همراه باشد. در یادداشت‌های تحلیلی شکل می‌گیرد)	۳. ارائه نظریه (ادغام مفاهیم-خروجی پژوهش)
۴. نگارش متن (خروجی پژوهش)	

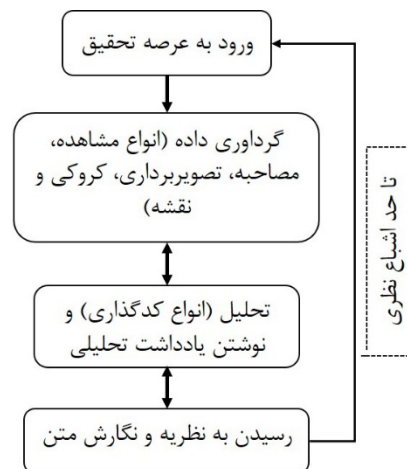
این کار می‌تواند شامل نحوه لباس پوشیدن، صحبت کردن و آداب و رفتار محقق در همه زمینه‌ها باشد. در این پژوهش نیز تجربه‌ی بودن در فضاهایی مانند کافه‌ها نشان داده که ویژگی‌های ظاهری پژوهشگر در میزان همکاری استفاده‌کنندگان از این فضاها تأثیرگذار است. طبق این تجربه، هر چه شبیه‌تر بودن به این افراد سبب راحتی بیشتر و انجام گفت‌وگوهای صادقانه و صمیمانه‌تر است. این شبیه‌تر بودن شامل نوع پوشش ظاهری با تمام جزئیات آن، نوع رفتار و برخورد که هر چه غیررسمی‌تر باشد، مصاحبه‌شونده را بیشتر تشویق به صحبت می‌کند و حتی سبب آشنایی با تجارب و سلیق فرهنگی-هنری مصاحبه‌شونده‌ها هم می‌شود. برای مثال، زمانی که فرد از فضایی یاد می‌کند، آشنا بودن پژوهشگر با آن فضا نیز در مصاحبه‌شونده حس آشنایی بیشتر و در نتیجه همکاری بهتری را ایجاد می‌کند؛ پوشیدن مانتو و شال سنتی برای خانم‌ها در این فضاها رایج است. اغلب کسی لباس رسمی نمی‌پوشد و لباس‌های راحت و ساده جزو ویژگی‌های ظاهری مردان و زنان در فضاهایی مانند کافه است. برخی عناصر نیز در ظاهر افراد به وفور دیده می‌شود مانند: عینک‌های کائوچویی مشکی یا گرد، موهای فر فری پسرها و حتی تیپ‌هایی که به اصطلاح به "تیپ هنری" مشهور شده‌اند (این لفظ در مصاحبه به وسیله مصاحبه‌شونده مورد استفاده قرار گرفته است). این مرحله از جمله مراحل مهمی است که در روش نظریه‌مبنایی چندان به آن پرداخته نشده و ناشی از وجه مردم‌نگارانه‌ی این پژوهش است و از مزایای روش ترکیبی به شمار می‌آید. عدم توجه به این مرحله می‌تواند سبب شود به دلیل عدم پذیرش پژوهشگر از سوی کاربران فضا، از ابتدا گفت‌وگو‌هایی هم که صورت می‌گیرد، صادقانه نباشند؛ چرا که ممکن است در فرهنگ غالب در این فضاها، پژوهشگر به عنوان "دیگری" تلقی شود و همکاری لازم با وی صورت نگیرد. این مهم در ورود به کافه‌ی مدنظر و گفت‌وگویی که صورت گرفت، کاملاً مشهود بود.

۵.۲. گردآوری داده

پژوهشگر ابتدا از ورود به یک فضا به طور هدفمند آغاز کرده و پس از تحلیل پژوهش در نمونه شماره ۱، فرآیند نمونه‌گیری نظری و گلوله‌برفی هدایت‌کننده‌ی نمونه‌های دیگر (فضاهای دیگر) خواهند بود. در این فضا علاوه بر مشاهدات پژوهشگر، گفت‌وگو‌هایی در قالب مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با کاربران فضا انجام شده است. برای انجام این مصاحبه‌ها طبق پیشنهاد چارمز، سوالات متفاوتی براساس روند پژوهش پرسیده می‌شود؛ چرا که وی بر تنوع سوالات هر مصاحبه و پرهیز از کاربرد سوالات یکسان تأکید می‌کند. از منظر چارمز اگر محققان فقط سوالات یکسان را از هر شرکت‌کننده بپرسند، به احتمال زیاد می‌توانند داستان‌های مشابهی راجع به موضوع ایجاد کنند و به اشباع نظری برسند و احتمالاً تحقیق‌شان با تعداد نمونه‌های کمتری انجام می‌شود؛ اما این کار به ندرت به قدرت تحلیلی مطالعه کمک می‌کند (Charmaz & Thornberg, 2021: 5).

در مجموع، پژوهشگر ساعاتی را در این فضا حضور داشته و مشاهدات خود را یادداشت کرده است. همچنین در صورت امکان از برخی فضاها تصاویری گرفته شده. در مورد فضاهایی که امکان تصویربرداری در آن‌ها نیست یا تصویر گرفته شده چندان گویای واقعیت آن نبوده،

با پیوند این دو روش، مراحل انجام پژوهش به روش مردم‌نگاری نظریه‌مبنایی بدین شرح است (تصویر شماره ۲):

تصویر شماره ۲: فرآیند انجام پژوهش در عمل در روش مردم‌نگاری نظریه‌مبنایی

در کل نظریه‌مبنایی برساخت‌گرا برای مطالعات شهری به شکل ایده‌آلی مناسب است چون اساساً مفهوم "ظاهر شدن" (بدین معنا که امر واقعی در بیرون وجود دارد و بر ما ظاهر می‌شود) را رد می‌کند. همچنین عینی‌گرایی بدین معنا که محقق فاقد نگاه ارزشی^۲ است را نیز رد کرده و بدین گونه به پاک کردن برخی رویکردهای کوتاه‌نظرانه که از برخی دیدگاه‌های هنجاری برنامه‌ریزی منتج شده است، کمک می‌کند (Allen, 2017: 4). برای نشان دادن چگونگی انجام این روند در عمل، بخشی از مطالعه‌ی انجام شده برای شناسایی ماهیت نوعی از فضای نیمه عمومی (کافه‌ها) در مرکز شهر تهران، ارائه می‌شود. این پژوهش که نمونه‌ای از آن در اینجا ارائه می‌شود، با تأکید بر زمینه‌ی فرهنگی بستر مورد مطالعه و با هدف دستیابی به نظریه‌ای برای معرفی ماهیت این فضاها انجام شده است؛ بنابراین روش ترکیبی برای آن مناسب است. در این پژوهش چهار مرحله‌ی بیان شده در روش مردم‌نگاری نظریه‌مبنایی به شرح زیر قابل ارائه است.

۵.۱. ورود به عرصه تحقیق

همانگونه که پیشتر بیان شد، نخستین مرحله، ورود به عرصه تحقیق است. در پژوهش‌های مردم‌نگارانه این مرحله بسیار اهمیت دارد؛ چرا که اگر پژوهشگر به درستی در زمینه‌ی تحقیق پذیرفته نشود و نتواند به خوبی در آن آمیخته شود، نمی‌تواند داده‌های درستی را استخراج کند. برای انجام این کار اگر بخواهیم پژوهشگری ناشناس نباشیم، کسب اجازه از مالکان فضایی که به آن وارد می‌شویم جزو گام‌های بسیار ابتدایی است. گاهی افرادی وجود دارند که به عنوان "دربان"^۳ در این تحقیقات از آنها یاد می‌شود و نقش اصلی در همکاری با محقق از سوی کاربران فضا را ایفا کرده و به انجام پژوهش کمک می‌کنند (Hammersley & Atkinson, 2007: 41). در کل محقق باید طوری وارد شود که مورد پذیرش فضای تحقیق و افرادی که با آنها گفت‌وگو می‌کند، قرار گیرد.

- 1 Emergence
- 2 Value-free
- 3 Gate keeper

خلاصه می‌کند و هر کدام از قطعات داده‌ها را به حساب می‌آورد. کدگذاری نخستین قدم در فرارفتن از گزاره‌های واقعی به سمت تفسیرهای تحلیلی است. برای این کار محقق قطعات داده را از یکدیگر جدا می‌کند و آنها را در عناوین کوتاه نام‌گذاری می‌کند (Charmaz, 2006: 43). کدگذاری در این نوع از نظریه مبنایی از نظر چارمز، حداقل دو مرحله دارد: کدگذاری اولیه و کدگذاری متمرکز. در هنگام کدگذاری اولیه، ما قطعه‌هایی از داده را مورد بررسی قرار می‌دهیم؛ منظور کلمات، بخش‌ها و وقایع است. در کدگذاری متمرکز آنچه را که مفیدترین کدهای اولیه بودند، انتخاب می‌کنیم و آنها را در برابر داده گسترده می‌آزماییم. نگارش نوشته‌های^۱ مفصل که به آنها یادداشت^۲ گفته می‌شود نیز به شما اجازه می‌دهد تا ایده‌های خود را توسعه دهید (Ibid: 29 & 75). جدول شماره ۴ کدگذاری نمونه انجام شده در این پژوهش را نشان می‌دهد. در این جدول براساس مصاحبه و مشاهدات صورت گرفته، ابتدا متن به صورت کلمه به کلمه خوانده شده و کدگذاری اولیه صورت گرفته است. سپس قیاس بین مفاهیم، دسته‌بندی آنها در قالب کدهای متمرکز را سبب شده است.

از تصاویری که متولیان این فضاها در صفحات مجازی به اشتراک گذاشته‌اند، استفاده می‌شود. همچنین در شرایطی که نکته جالب و ویژه‌ای در پلان یا موقعیت فضا وجود داشته، از کشیدن کروکی نیز برای نشان دادن این امر استفاده شده است. در نهایت تمام اطلاعات گردآوری شده از هر نمونه، در قالب جدولی نوشته شد که شامل زمان رجوع به فضا، موقعیت مکانی آن، تصویر از فضا، یادداشت‌های حاصل از مشاهده‌ی پژوهشگر و مصاحبه با افرادی است که در این فضا انجام شده است. گفتنی است، توجه به تصاویر و یادداشت برداری و کشیدن کروکی و مشاهده‌ی دقیق فضا به وسیله پژوهشگر از دیگر موارد شاخص در روش مردم‌نگاری است که در نظریه مبنایی به تنهایی، به آن توجه ویژه نمی‌شود ولی استفاده از روش ترکیبی در این مرحله سبب شد که پژوهشگر علاوه بر مصاحبه با کاربران فضا، مشاهدات فردی خویش را نیز به طور جدی پیگیری و ثبت نماید.

۵.۲.۱. تحلیل

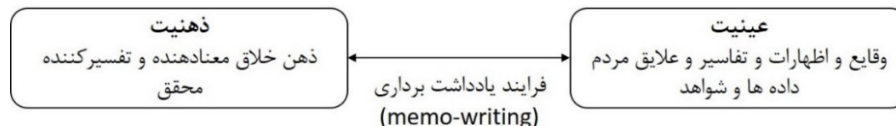
کدگذاری از مهم‌ترین بخش‌های مرحله تحلیل در نظریه مبنایی است. کدگذاری یعنی نام‌گذاری قطعات با یک برچسب که مقوله‌بندی کرده،

جدول شماره ۴: کدگذاری پژوهش نمونه

کدگذاری اولیه	کدگذاری متمرکز
تشابه فرهنگی	اشتراک فرهنگی و سبک زندگی
تشابه سبک زندگی	
آدم‌های منتخب و شبیه‌تر به خود	هم‌ذات‌پنداری
تعدد آدم‌های شبیه به خود در فضا	
طراحی داخلی و معماری فضا (نور، چیدمان مبلمان، سقف بلند، گیاه)	توجه به عناصر زیبایی‌شناسانه (اهمیت طراحی فضا و موسیقی)
فضای روشن و باز	خیال‌انگیزی
موسیقی جذاب	نوستالژی گذشته
امکان تخیل	حسرت از دست رفته‌ها
وجود حیاط	
نوستالژی خانه مادر بزرگ‌ها	
عناصر معماری سنتی (آجر، بوی نم، حس طراوت، گیاه)	حس آرامش
خارج شدن از همه‌می شهر	فراروی از محدودیت‌های شهری و ملی
جایی متفاوت از فضاهای غالب ایران احساس بیرون بودن از ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های تهران و ایران	احساس آزادی و رهایی
جایی برای تجربه زندگی خارج از محدودیت‌ها	تجربه‌های جدید
امکان تجربه کردن	شکل‌گیری قلمرو فرهنگی ویژه
قلمرویی با قوانین فرهنگی خاص خودش	حضور غالب جوانان (همسالان)
عدم حضور افراد مسن به دلیل حسرت گذشته یا عذاب وجدان	حس پذیرفته شدن در فضا
متولی‌های خوشروی فضا	
صداقت	حس اطمینان و امنیت
حضور آدم‌های صادق و روراست	امکان گفت‌وگو
جایی برای معاشرت	
غافل‌گیری و غیرقابل پیش‌بینی بودن	موقعیت پنهان
نبود نمود بیرونی	

- Notes
- Memo

کنید (Charmaz, 2006: 72-73). در نظریه مبنایی از یادداشت‌ها برای دستیابی به اهداف تحلیلی استفاده می‌شود و به زبان غیررسمی و برای استفاده شخصی پژوهشگر نگاشته می‌شوند (Ibid: 142-145). این یادداشت‌های تفسیری و معنابخش باید در اثنای گردآوری داده‌ها اتفاق بیفتد، بنابراین هرچه می‌نویسد باید گویای موقعیت واقعی بیرون ذهن وی باشد. از این تعامل ذهن (آنچه در ذهن پژوهشگر است) و عین (ذهنیات و روایات و تفاسیر مردم) است که طی فرآیند تکوینی، نظریه ساخته می‌شود (Ferasatkah, 2016: 106). تصویر شماره ۳ این فرآیند را نشان می‌دهد.

نظریه به طور تکوینی از این رهگذر به وجود می‌آید

تصویر شماره ۴: فرآیند یادداشت برداری در نظریه مبنایی بر ساختگرا (Ferasatkah, 2016: 106)

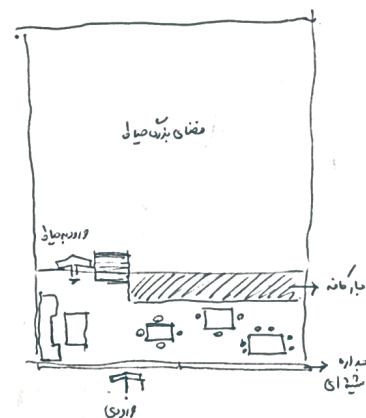
بررسی قرار می‌دهید. بدین شکل مقوله خود را بساخت می‌کنید و از شکاف‌های موجود در تحلیل خود نیز آگاه می‌شوید (Charmaz, 2006: 91-93). اینجاست که به بحث نمونه‌گیری نظری برمی‌گردیم. نمونه‌گیری نظری در روش نظریه مبنایی به روش گردآوری داده خلاصه نمی‌شود و بسیار فراتر از آن است. در واقع نمونه‌گیری اولیه به هر طریقی که باشد، یک نقطه شروع برای کار ایجاد می‌کند اما این نمونه‌گیری نظری است که به توسعه مفهومی و نظری کار کمک می‌کند. با این روش است که بین داده و تحلیل، عقب و جلو می‌رویم و به جایی که قرار است برسیم هدایت می‌شویم (Ibid: 103). در نهایت پس از به اشیاء نظری رسیدن سطح تحلیلی، چگونگی رسیدن به نظریه و نگارش متنی که گویای محصول پژوهش باشد، مرحله‌ی آخر تحقیق خواهد بود.

۵.۲.۲. ارائه نظریه و نگارش متن

نظریه، مجموعه مقوله‌های پرورده است که به صورت منظم و با جمله‌های بیان کننده ارتباط، به یکدیگر متصل شده‌اند تا چارچوبی نظری را شکل دهند که پدیده‌های اجتماعی، روان‌شناختی، آموزشی و غیره را توضیح دهد (Strauss & Corbin, 2016: 44). گلسر و استراوس در آثار کلاسیک خود در نظریه مبنایی درباره کشف نظریه از داده‌ی جدا از مشاهده‌گر علمی توضیح داده‌اند. در حالی که چارمز بر خلاف موضع آنها، فرض می‌کند که نه داده‌ها و نه نظریه‌ها، هیچ کدام کشف نمی‌شوند بلکه ما نظریه مبنایی خود را بر مبنای مشارکت افراد و با تعامل با آنها در مورد گذشته و حال می‌سازیم (Charmaz, 2006: 9-10). این پژوهش به عنوان نمونه‌ای از پژوهش شهری به روش مردم‌نگاری نظریه مبنایی ارائه شد. بنابراین رسیدن به نظریه و نگارش متن اصلی برای یک نمونه ممکن نیست و در این بخش به این نکته بسنده می‌شود که از نظر چارمز، ارائه‌ی نظریه و خروجی‌هایی که در فرآیند پژوهش به آن می‌رسیم، می‌تواند در قالب‌های متنوعی ارائه شود؛ از قالب متنی تا نگارش انواع مرتب‌سازی نظری، نمودار بندی و یکپارچه‌سازی یادداشت‌ها. مرتب‌سازی در نظریه مبنایی به محقق اجازه می‌دهد تا

این نوع کدگذاری و تحلیل روش مند از مزایای روش نظریه مبنایی است که در مردم‌نگاری جایگاه چندان مشخصی ندارد. یکی دیگر از مهم‌ترین کارها برای رسیدن به تحلیلی درست از نظر چارمز، نوشتن یادداشت است. یادداشت نویسی گامی محوری میان مرحله گردآوری داده و مرحله نوشتن طرح‌های اولیه است. وقتی یادداشت‌ها را می‌نویسید، در واقع باز می‌ایستید و ایده‌های مربوط به کدها را به هر صورتی که به ذهنتان برسد، تحلیل می‌کنید. این کار به شما کمک می‌کند تا سطح انتزاع ایده‌ها را افزایش دهید. با یادداشت نویسی نوشتارهای تحلیلی را می‌سازید تا مقوله‌ها را تکمیل کرده و تفسیر

بخشی از یادداشتی که در خلال انجام پژوهش نمونه به وسیله نگارنده نوشته شده، به شرح زیر است: "کنار زیرگذر حافظ، رد کافه دیده می‌شود و به نظر فضای بزرگی ندارد. اما پس از ورود ممکن است به فضای حیاط پشتی دعوت شوی. من به وسیله فردی که قرار بود با وی مصاحبه کنم، از وجود این فضا باخبر شدم و زمانی که از در کوچک انتهایی کافه، وارد حیاط بزرگ آن شدم، به این فکر می‌کردم که اگر ظاهرت شبیه خودی‌ها نباشد، شاید متولی‌های کافه هیچ گاه به این فضا راهنمایی نکنند و از وجودش باخبر نشوی. گویا برای هر کسی نیست و نوعی حس خودی و دیگری در استفاده از آن تعیین کننده است. این فضا پلان جالبی دارد که در تصویر شماره ۴ کروکی آن را ترسیم می‌کنم."

تصویر شماره ۴: کروکی پلان نمونه فضای شماره ۱

در مشاهده‌ی فضا و مصاحبه با سارا فهمیدم رد کافه و فضاهایی شبیه این جایی است که با توجه به عناصر زیبایی شناسانه و طراحی جذاب فضا توانسته است، زمینه مناسبی برای کسب تجربه‌ای تازه ایجاد کند...."

با نوشتن یادداشت‌ها در کدهای متمرکز خود، مقوله‌ی خود را می‌آزمایید؛ یعنی همه داده‌هایی را که یک مقوله را می‌پوشاند، مورد

مردم‌نگاری نظریه مبنایی) در مطالعات شهری و حوزه‌های وابسته به آن در عمل به کار گرفته شود و نتایج آن با تحقیقاتی که تنها از یکی از این دو روش استفاده کرده‌اند، مورد مقایسه قرار گیرد. همچنین می‌توان استفاده از این روش را در دیگر حوزه‌های مطالعاتی نیز به کار گرفت تا اگر بتواند خلأهای آن پژوهش‌ها را نیز پوشش دهد

References:

- Abbaszadeh, M. & Hosseinpour, E. (2011). Karbord-e taslis dar pajooeshha-ye keifi ba takid bar nazarie zaminee [Application of triangulation in qualitative research with emphasis on grounded theory]. *Human science methodology*, 17 (67). 147-166. [in Persian]
- Aldiabat, K. Le Navenec, C (2011). Clarification of the Blurred Boundaries between Grounded Theory and Ethnography: Differences and Similarities. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 2(3). 1-13
- Allen, N., & Davey, M. (2017). The Value of Constructivist Grounded Theory for Built Environment Researchers. *Journal of Planning Education and Research*, 38(2), 222-232. doi:10.1177/0739456X17695195.
- Anvari, M. (2011). Naghd va barresi konesh_e moteghabele-e namadin [Critique and A review of symbolic interaction theory]. *Marefat*, 20 (167), 153-171. [in Persian]
- Babchuk, W. A., & Hitchcock, R. K. (2013). Grounded Theory Ethnography: Merging Methodologies for Advancing Naturalistic Inquiry. Paper presented at the Adult Education Research Conference. <http://newprairiepress.org/aerc/2013/papers/5>
- Bamkin, M., Maynard, S., & Goulding, A. (2016). Grounded theory and ethnography combined. *Journal of Documentation*, 72(2), 214-231. doi:10.1108/JD-01-2015-0007
- Beautyman, W., & Shenton, A. K. (2009). When does an academic information need stimulate a school-inspired information want? *Journal of Librarianship and Information Science*, 41(2), 67-80. doi:10.1177/0961000609102821
- Blaikie, N. (2014). Tarahi Pajooeshha-ye ejtemae [Designing Social Research]. (H. Chavoshian, Trans. 11 ed.). Tehran: Ney. [in Persian]
- Bowen, G. A. (2006). Grounded Theory and Sensitizing Concepts. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(3), 12-23. doi:10.1177/160940690600500304.
- Chang, H. (2007). Autoethnography: Raising Cultural Consciousness of Self and Others. In G. Walford (Ed.),

منطقی را برای سازماندهی تحلیل خود داشته باشد و روشی است برای این که حلقه‌های نظری لازم را برای مقایسه بین مقوله‌ها به وجود آورد. نمودارها نیز تصاویر واقعی را از ایده‌های محقق ارائه می‌کنند. کلارک از این روش بسیار استفاده می‌کند. این دسته‌بندی‌ها و نمودارسازی‌ها، چارچوب‌های تحلیل را به ما نشان می‌دهند و به کمک آنها می‌توان متن اصلی را به نگارش درآورد (Charmaz, 2006: 115-120). در این مرحله نیز به عنوان مرحله‌ی پایانی از مزایای هر دو روش مردم‌نگاری و نظریه مبنایی استفاده می‌شود. از وجه نظریه مبنایی برای رسیدن به نظریه‌ای مشخص برای معرفی فضاهای مورد مطالعه و از وجه مردم‌نگارانه برای نوشتن متنی که علاوه بر توصیف، به خوبی روایت‌گر چگونگی و نتیجه‌ی برساخت نظریه باشد.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

این پژوهش نشان داده است که مردم‌نگاری نظریه مبنایی روشی است که می‌تواند ضعف‌های هر یک از دو روش مردم‌نگاری و نظریه مبنایی را پوشش دهد و در شرایطی که استفاده از هر دو روش مورد نیاز است، به کار گرفته شود. این شرایط زمانی است که مسئله‌ی فهم فرهنگ بستر مورد مطالعه، یکی از دغدغه‌های اصلی پژوهشگر باشد. همچنین نظریه‌ای مشخص برای معرفی پدیده‌ی مورد مطالعه وجود نداشته باشد و در فقدان نظریه، ارائه‌ی آن، یکی از اهداف مهم پژوهش باشد. ترکیب بیان شده خصوصاً در حوزه مطالعات شهری بسیار مفید است؛ چرا که مطالعه‌ی "شهر" و "فضای شهری" در روش مردم‌نگاری به دلیل تأکید این روش بر ورود به عرصه تحقیق و چگونگی انجام آن و نیز تأکید بر "مشاهده" به وسیله پژوهشگر، کارآمد است اما عدم وجود مرحله‌ی تحلیلی روشن و پایان باز این روش، از نقاط ضعف آن است که با روش نظریه مبنایی پوشش داده می‌شود. در نمونه‌ای که در این مقاله ارائه شد (مطالعه‌ی یک فضای نیمه عمومی - کافه) نیز این نکته مشهود است که خصوصاً در مورد فضاهایی که دارای متولی هستند مانند فضاهای نیمه عمومی در سطح شهر، چگونگی ورود به عرصه تحقیق و آداب بودن در این فضاها با توجه به فرهنگ ویژه‌ای که دارند، مسئله‌ی بسیار مهمی است که مصاحبه‌های خشک به وسیله فردی که آشنایی با این فضاها نداشته باشد، پژوهش نظریه مبنایی را به یک فرآیند مکانیکی و کم عمق بدل می‌کند. بنابراین پژوهشگر با استفاده از مردم‌نگاری نظریه مبنایی و طی کردن چهار مرحله‌ی آن (ورود به عرصه تحقیق، گردآوری داده، تحلیل، ارائه نظریه و نگارش متن) می‌تواند تحقیقی عمیق با توجه به بستر فرهنگی محدوده مورد مطالعه انجام دهد. در نمونه‌ی ارائه شده تا همین مرحله مشخص است که مقوله‌ی فرهنگ و خرده‌فرهنگی که در این فضا (کافه‌ی مورد مطالعه) شکل گرفته، ویژگی‌های خاصی دارد که کدهای تحلیلی مانند حس نوستالژیک، حضور جوانان، فرار از محدودیت‌ها، احساس صداقت و صمیمیت نشان از خصوصیات این خرده فرهنگ ویژه هستند. گفتنی است در بخش مردم‌نگاری، رویکردهای متأخر با ویژگی‌هایی که در بخش مردم‌نگاری پسامدرن بیان شد، مدنظر این پژوهش است و از بین انواع نظریه مبنایی نیز همان طور که بیان شد، نوع برساخت‌گرایی آن به دلیل با اهمیت دانستن مردم‌نگاری و نگاه ذهنیت‌گرا، برای مطالعات شهری مناسب‌تر است. در نهایت پیشنهاد می‌شود این روش

- Methodological Developments in Ethnography (Vol. 12, pp. 207-221): Emerald Group Publishing Limited.
- Charmaz, K., & Mitchell, R. G. (2001). Grounded Theory in Ethnography. In P. Atkinson., A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland, & L. Lofland (Eds.), *Handbook of Ethnography* (pp. 160-176). Chicago: SAGE Publications Ltd
  - Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*: SAGE.
  - Charmaz, K., & Thornberg, R. (2021). The pursuit of quality in grounded theory. *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 305-327. doi:10.1080/14780887.2020.1780357
  - Creswell, J. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Pearson education.
  - Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing Among Five Approaches*.: SAGE.
  - Danaee fard, H., & Emami, M. (2007). Esteratejiha-ye Pajooresh-e keifi: Taamoli bar nazariopardazi dadebonyad [Qualitative research strategies: a reflection on grounded theory]. *Andishe modiryat*, 1(2), 69-97. [in Persian]
  - Evans, G. L. (2013). A novice researcher's first walk through the maze of grounded theory. *Grounded Theory Review*, 12(1), 37-55.
  - Fakouhi, N. (2008). *Ensanshenasi-ye shahri* [Urban Anthropology]. Tehran: Ney. [in Persian]
  - Fazeli, N. (2009). Fazeli, N. (2009). *Ensanshenasi-e modern dar Iran-e moaser: tarikhche-ye tahavolat, masael va chalesha* [Modern Anthropology in Contemporary Iran; History of developments, issues and challenges]. Tehran: Nasle aftab. [in Persian]
  - Fazeli, N. (2013a). *Posht-e daryaha shahrist; Farayandha, raveshha va karbordhaye mardomnegari-e shahri* [Behind the seas is a city; Processes, methods and applications of urban ethnography]. Tehran: Tisa. [in Persian]
  - Fazeli, N. (2013b). *Farhang va shahr: charkhesh-e farhangi dar goftemanha-ye shahri* [Culture and city: cultural turn in urban discourses]. Tehran: Tisa. [in Persian]
  - Ferasatkhah, M. (2016). *Ravesh tahghigh-e keyfi dar olume ejtemaee ba takid bar nazarie barpaye* [Qualitative methodology in social science with emphasis on grounded theory]. Tehran: Agah. [in Persian]
  - Flick, U. e. a. (2018). *Rahnama-ye ravesh tahghigh-e keifi* [A companion to Qualitative Research]. Translated by satar mohamadi. Tehran: Jameeshenasan. [in Persian]
  - Ghafari nasab, E., & Eman, M. (2016). *Mardomnegari-e shahri, raveshi baraye vakavi masael-e ejtemaee va farhangi-e shahrha* [Urban ethnography as a way to explore the social and cultural issues of cities]. *Urban Sociological Studies*, 6(18), 77-92. [in Persian]
  - Groat, L., & Wang, D. (2005). *Raveshha-ye tahghigh dar memari* [Architectural Research Methods] (A. Einifar, Trans.). Tehran: Tehran university. [in Persian]
  - Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in practice*: Routledge
  - Hedayati fard, M. (2015). *Tabeene saz-o-karha-ye tolid-e faza-ye enhesari darn avahi-ye Saheli-ye pirashahri: karane-ye jonubi-e daryaye caspian* [Explanation of Exclusive Space Production Mechanisms in Coastal Peri-Urban Areas- Case Study: Southern Coast of Caspian Sea]. (Ph.D.). Elm-o Sanaat Tehran. [in Persian]
  - Judi gollar, P. (2017). *Raftar-e nahadi barnamerizan dar gofteman-e barnamerizi shahri-e kalan shahr-e Tehran* [Institutional behavior of planners in the urban planning discourse of Tehran metropolis]. (Ph.D.). Shahid Beheshti, Tehran. [in Persian]
  - Lak, A. (2014). *Bazafarini hese delbastegi be makan dar bazsazi mahalat maskooni pas az zelzele-ye Bam* [Regenerating the sense of attachment to the place in the reconstruction of residential neighborhoods after the Bam city's earthquake]. (Ph.D.). Shahid Beheshti Tehran. [in Persian]
  - Mohammadpour, A. (2013). *Tajrobe-ye nosazi: motale-ye taghir va tosee dar Hooraman ba ravesh-e nazarie zaminee* [The experience of modernization: investigating change & development in Hewraman region using grounded theory]. Tehran: Jameeshenasan. [in Persian]
  - Morse, J. M. e. a. (2009). *Developing grounded theory: The Second Generation*: Routledge.
  - Neuman, L. (2015). *Raveshha-ye pajooresh-e ejtemaee: rookardhaye kami va keyfi* [Social research methods: qualitative and quantitative approaches] (A. Faghihi & A. Aghaz, Trans. Vol.2). Tehran: Termeh [in Persian]

- Ocejo, R. E. (2013). *Ethnography and the City: Readings on Doing Urban Fieldwork*: Routledge.
- Pardo, I., & Prato, G. B. (2018). *The Palgrave Handbook of Urban Ethnography*: Springer.
- Pettigrew, S. (2000). Ethnography and Grounded Theory: a Happy Marriage? *ACR North American Advances*, 27, 256-260.
- Pool, R. (1991). Postmodern Ethnography? *Critique of Anthropology*, 11(4), 309-331. doi:10.1177/0308275X9101100402
- Rafipour, S. (2016). *Tabine ayandeha-ye badil-e shahr-e paydar ba takid bar akhlaghe zistmohiti, nemoonemoredi: Tehran [Explanation of alternative futures of sustainable city with emphasis on environmental ethic. Case study: Tehran city]*. (Ph.D.). Tarbiat Modares, Tehran. [in Persian]
- Saldana, J. (2016). *Rahnamaye codgozari baraye pajooheshgarane keifi [The coding manual for qualitative researchers]* (A. Givian, Trans.). Tehran: Elmi farhangi.[in Persian]
- Strauss, A., & Corbin, J. (2016). *Mabani-e Pajohesh keifi: Fonoon va marahele tolid-e nazariye zaminee [Basics of Qualitative Research Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory]* (E. Afshar, Trans.). Tehran: Ney. [in Persian]
- Stevenson, D. (2003). *Cities and urban cultures*. USA: Open University.
- Tavory, I., & Timmermans, S. (2009). Two cases of ethnography: Grounded theory and the extended case method. *Ethnography*, 10(3), 243-263. doi:10.1177/1466138109339042
- Uhan, S., Malnar, B., & Kurdija, S. (2013). Grounded theory and inductive ethnography: a sensible merging or a failed encounter? *Teorija in praksa*, 3/4(50), 642-657, 689. Retrieved from <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-HIPLYYGs>
- Vahidi borji, G. (2015). *Tavansanji-ye ruykard-e rahbordi-senarioroe dar barnamerizi-ye karbari zamin dar tarhha-ye tosee shahri-ye Iran [Empowerment of strategic-scenario approach in land use planning in urban development projects in Iran]*. (Ph.D.). Tehran university, Tehran. [in persian]

نحوه ارجاع به مقاله:

فراش خیابانی، مریم؛ پرتوی، پروین (۱۴۰۰) پیوند مردم‌نگاری و نظریه مبنایی؛ روشی برای پژوهش در مطالعات شهری، مطالعات شهری، ۱۰ (۳۹)، ۱۵-۲۸. doi: 10.34785/J011.2021.414/Jms.2021.133

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

